

DOI: 10.22559/folklor.1099

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

Gurbet Türkülerinde İstanbul İmgesi: “Yârim İstanbul’u Mesken mi Tuttun”

Gurbet songs in Istanbul:
“My lover made Istanbul a dwelling”

F. Gülay Mirzaoğlu*

Öz

Türk müzik kültürünün şekillenmesinde, müziğin yaratım, icra ve yayılma sürecinde belirli bir yer tutan başlıca merkezlerden olan İstanbul şehri, içinde yaşanan çağın, zamanın ve mekânın sosyo-kültürel bağlarına göre, klasik musikimizde olduğu gibi, halk türkülerinin birçoğunda da çarpıcı güzellikleriyle imgelenmiştir. Genel olarak her iki musiki geleneğinde de –klâsik musiki ve halk musikisi- adı aşk ile birlikte anılan İstanbul, Anadolu’nun çeşitli yörelerinde yaşanmış olaylardan kaynaklanan aşk, ayrılık türküleri ve gurbet türkülerinde ise tam tersine; âşıkları ayıran, aşılmaz bir engel olarak nitelendirilmektedir. Bu araştırmada, aşk, ayrılık ve gurbet temleri üzerine söylenmiş türkülerde İstanbul imgesi incelenip, başlıca özellikleri ortaya konulacak ve bu imgeyi oluşturan sosyal ve kültürel gerçeklikler irdelenecektir.

Anahtar sözcükler: *türkü, gurbet türküsü, halk türküsü, gurbet türkülerinde İstanbul*

* Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi gmirzaoglu@hacettepe.edu.tr, ORCID ID:

Abstract

Istanbul, which is one of the main centers in the shaping of Turkish music culture, in the process of creation, performance and dissemination of music, has been visualized with striking beauties in many of folk songs as in our classical music according to the socio-cultural contexts of the era, time and place. Istanbul is known with love in both folk and classical music traditions and on the contrary, in the songs of love, separation and folk songs originating from the events that took place in various regions of Anatolia; Istanbul is an insurmountable obstacle that separates the lovers. In this research, Istanbul image will be examined in the songs on the themes of love, separation and expatriate, its main features will be revealed and the social and cultural realities that form this image will be examined.

Keywords: *song, expatriate song, folk song, Istanbul on theme of expatriate songs*

Giriş

Güzellikler şehri İstanbul kültür, sanat, tarih, edebiyat ve içinde yaşanılan hayatla ilgili zenginliği ile bilinir, tasavvur edilir. İstanbul şehrinin sanat ve edebiyat dünyasındaki temel özelliklerinden birisi, hayaller diyarı olmasıdır, denebilir. Bu eşsiz şehir, her çağda ve zamanda şair, ressam, yazar, besteci ve müzisyen başta olmak üzere pek çok sanatkârın imgelem gücünü ve yaratıcılıklarını olumlu yönde etkilemiştir. İstanbul'un güzellikleri, Yahya Kemal şiirini hatırlatır. O, şiiriyle düpedüz bir İstanbul imgesi yaratmıştır, denebilir.

‘Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görülür dünyada,
Lakin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rüyada
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan.”¹

İstanbul'un güzelliğini anlatmakla bitiremeyen şiir, şarkı, musiki ve mimari örnekleri, belirli bir yaşam tarzını içeren gerçekliğin sanata yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, tarihi ve doğal güzellikleri yanında, şehrin içinde hüküm süren hayat tarzları ve yaşanmışlıklar da sanatla ilgili yaratımların konusu olmuştur. O kadar güzel bir şehirdir ki ve günlük yaşamın akışı o kadar güzeldir ki şiirlerde, bu şiirlerin coşkusu ve güzelliği onların bestelenmesini en güzel ezgilere eşlik etmesini sağlamıştır. Orhan Veli'nin İstanbul'u dinliyorum şiiri ilk akla gelen örneklerdendir. Gözleri kapalı İstanbul'u dinlemek bile eşsiz bir duygudur onun İstanbul'u dinliyorum şiirinde...

İstanbul'u Dinliyorum

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda
Sucuların hiç durmayan çingirakları;
İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı.²

Sanat alanlarından biri olan musikide de bir imge olan İstanbul, daha çok klasik musikimizde ve halk musikisinin bazı örneklerinde şehrin eşsiz güzellikleri ile imlenmiştir. Bununla birlikte, halk musikimiz içinde belirli bir türkü grubu olarak sınıflandırılan ve gurbet olgusunu konu edinen gurbet türkülerinde İstanbul, genellikle sevgilileri ayıran aşılmaz bir engel olarak algılanmaktadır. Çalışmak için memleketinden çıkıp İstanbul'a giden yiğitlerin, arkada bıraktıklarının geri plana atılmasına, unutulmasına neden olan hep İstanbul şehridir.

1. Gurbet türkülerinde İstanbul

Geçmişten günümüze (1929-2009) Türk halk musikisi dağarcığına baktığımızda, Anadolu'nun hemen her yöresinden gurbet türkülerinin derlenmiş olduğu görülür. Bunlar arasında Adana, Gaziantep, Kayseri, Kütahya, Muğla, Niğde, Çorum, Çankırı, Sivas, Elazığ, Eğin, Yozgat yörelerinden türküler örnek verilebilir. Bu merkezlerin birçoğunda İstanbul'a göç ve gurbet olgusu yaşanmıştır. Sanat yaratımı olması yanında, sözlü tarih verileri olarak da işlev gören halk türkülerini sosyal tarihimize ışık tutarlar. Türküler bu işlevleri çerçevesinde, sadece sosyal ve kültürel olayları ve olguları yansıtmakla kalmaz, sosyal olgular ve somut olayların bir birey ve grup düzeyinde, insan ruhundaki etkilerini, izlenimlerini ve algılanma biçimlerini de anlatırlar. Türkü kaynaklarından alınan ve aşağıda yer verilen çeşitli metin örneklerinde bir gurbet merkezi olan İstanbul ile ilgili tanımlama ve betimlemeler yoluyla bu şehrin bir gurbet yeri olarak yaşattığı duygular çeşitli boyutlarıyla ifade edilmektedir. İtalik ile dizilen satırlar, konumuz açısından dikkat çekici dizelerdir.

I.

İstanbul'un etrafı dağdır
İçinde oturan beydir paşadır
Güzeller meskeni Kasımpaşa'dır
Benden yâre selam eyle turnalar (Esen 1986: 109).

II.

İstanbul yolları uzakta uzak
Yoluna koymuşlar demirden direk
Bu yılda gelmezsen arzuhal yazak
Gel gel aman

İstanbul yolları sızından sızı
Ağamı zaptetmiş bir Urum kızı
Dağlarda geçirdim yazılan güzü
Gel gel aman

İstanbul yolunda bir fidan dikme
Gülünü dürerken belini bükme
Bir yılda gelirim kederler çekme
Gel gel aman (Esen, 1986:195).

Birinci türküde gurbet duygusunu vurgulayan; İstanbul'un çevresinin (kavuşmayı imkânsız kılan) dağlarla çevrili olması ve sevgiliye turnalarla selam gönderilmesidir. Gurbet-
teki erkeğin bakışından dile getirilen dizelerde, yalnız bir “yabancı” gözüyle İstanbul'a bakış
sezilmektedir. İkinci türküde İstanbul sılada kalan kadının bakışından anlatılmıştır: İstanbul
yolları uzakta uzak/ *Yoluna koymuşlar demirden direk/* Bu yılda gelmezsen arzuhal yazak/
Gel gel aman dizeleriyle, İstanbul yine ulaşılması imkansız bir yer olarak betimlenirken,
“Ağamı zaptetmiş bir urum kızı” dizesinden erkeğin, başka bir kadına bel bağladığı da anla-
şılmaktadır. Türküde aynı zamanda “yalnızlık” vurgusu da dikkat çekmektedir. Bu türküde
yalnızlık duygusu, kadının, erkeğin yolunu beklemesini ifade eden dizelerle birlikte, her ben-
din sonundaki *gel gel aman* biçimindeki nakarat sözleriyle de vurgulanmaktadır.

III.

Esme rüzgâr yağma yağmur
Yolda yolcum var benim
İstanbul'un Beyoğlu'nda
Kömür gözüm var benim (Esen 1986:128-129)

Sılada bekleyen kadının sevdiğine özlemini anlatan üçüncü türküde, duyguların anlatımı
söz kalıbı durumundaki ilk iki dizeyle başlamakta ve sevilene duyulan derin özlem ve özen
ifade edilmektedir. Üçüncü ve dördüncü dizede ise, bekleyen kişi için İstanbul'un anlamı
sanki sadece sevgilinin orada olması; Beyoğlu'nda bulunması gibidir. Türkü, sözleriyle böy-
le bir algı yaratmaktadır.

IV

Annacımdan gelen Molla
Söyle kelamı kelamı
Bizim ellere gidersen
Söyle selamı selamı

İstanbul başıma zindan
Gözlerim görmüyor gamdan
Vallahi usandım candan
Görsem sılamı sılamı

İstanbul paye kurulmaz
Kasavet serden ayrılmaz
Bacım gözüme görünmez
İllam anamı anamı

Ağ ele kına yakınmış
Zülfün gerdana dökünmüş
Ala göz sürme çekinmiş
Kaşlar kalemi kalemi (Esen, 1986:177).

Gurbet türkülerinde kimi zaman da gurbete gidenin çeşitli duyguları, kaygıları, özlemleri anlatılır ki, bu örnekte “Bizim ellere gidersen/ Söyle selamı selamı” dizeleriyle erkeğin sılasını ne kadar çok özlediği dile karşısından gelen bir molladan, başka bir erkekten sılaya haber ve selam göndermek için medet umduğu dile getirilmektedir. Türkünün tamamında sılaya ve orada kalan yakınlarla duyulan derin bir özlem vurgulanmıştır. Özlemin yanı sıra, İstanbul başıma zindan/ Gözlerim görmüyor gamdan/ Vallahi usandım candan/ Görsem sılamı *sılamı* dizeleriyle kente yabancılik, usanmışlık ve yalnızlık duyguları da dikkat çekmektedir.

V.

Kurdum kazanımı yoktur harenı
Söktü ebru saçımı yoktur öreni
Kapıdan içeri yokdur gireni

Yazmam gül yapraklı karanfil irenk
Bize dura vurdu silleyi felek
Çok dem çektim dayanmaz yürek

İstanbul’un suyu *duzlu* içilmez
Aramızda *derya vardır geçilmez*
Anadan geçilir yardım geçilmez (Esen, 1986:200).

Bu türküde ise, İstanbul’un suyu *duzlu* içilmez/ Aramızda *derya vardır geçilmez* dizeleriyle yine kavuşmanın imkânsızlığı anlatılmaktadır. Yazmam gül yapraklı karanfil irenk./ Bize dura vurdu silleyi felek./ Çok dem çektim dayanmaz yürek, dizeleriyle sevme ve sevilme isteği doluyken, yalnızlığın özlemin dayanılmaz bir hal aldığı vurgulanmaktadır. Zira ilk dizedeki gül yapraklı karanfil renkli yazma sevgi ve aşk sembolüdür.

VI.

Ağam İstanbul’u mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun
Sılaya dönmeye yemin mi ettin
Gayrı dayanacak halim kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Ağamın döktürdüğü burma kuşağı
Kime koyup gidiyon oğlan uşağı
Gurbet ele kaba serdin döşeği
Neyleyim dünyada dünya malını
Gönül arzuluyor eski yarini

İstanbul'un türlü çeşit boyası
Yüzüme bakmadın karnım doyası
Kör olup da Allahımdan bulası
Neyleyim dünyada dünya malını
Gönül arzuluyor eski yarini (Esen, 1986:211-212)³

VII. (6. Nolu türkünün çeşitlemesi)
Yârim İstanbullu mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun
Sılaya dönmeye yemin mi ettin

Gayrı dayanacak özüm kalmadı amman
Mektuba yazacak sözüm kalmadı amman

Yârim sen gideli yedi yıl oldu
diktiğin fidanlar meyveye döndü
seninle gidenler sılaya döndü

Gayrı dayanacak özüm kalmadı amman
Mektuba yazacak sözüm kalmadı amman.

Yârim sen gideli yedi yıl oldu,
Diktiğin fidanlar meyvalar verdi,
Seninle gidenler sılaya döndü,

Gayrı dayanacak özüm kalmadı amman
Mektuba yazacak sözüm kalmadı amman.

Ağamın geydiği ketenden gömlek,
Yok imiş dünyada öksüze gülmek,
Gurbet ellerinde kimsesiz ölmek,

Gayrı dayanacak özüm kalmadı amman
Mektuba yazacak sözüm kalmadı amman.

İğde çiçek açmış dallar götürmez,
Dağlar diken olmuş kervan oturmaz,
Benim bağrım yufka, sitem götürmez,

Gayrı dayanacak özüm kalmadı amman
Mektuba yazacak sözüm kalmadı amman. (Özbek 1981:239).

Türkü, Anadolu gurbet türkülerinin en tanınmışlarından biridir ve özellikle Orta Anadolu illerinde yaygındır. Türkünün yanı sıra öyküsünün de bilinmesi onun yaygınlaşmasında etken olmuştur. Kayseri'ye gelin gelen genç bir kadının hazin öyküsünü anlatan türkünün öyküsü özetle şöyledir:

Kayseri yöresinde Ali adında bir genç, dünyalar güzeli öksüz bir kız ile evlenir. Ne var ki, mutlu günler uzun sürmez. Mutlu günler çabucak geçer; Ali yoksulluk yüzünden gurbete gidip çalışmak zorunda kalır. Gelin yapayalnız kalır. Ali, "biraz para biriktireyim tez zamanda dönüp gelirim" diyerek gitmişse de, günler aylar hatta yıllar geçer dönmez. Genç ve güzel gelin çevreden rahatsız edenlere kendisiyle ilgilenenlere yüz vermez, onun gönlünde sadece Ali'si vardır. Üzüntüsü kederi her geçen gün artar... Su taşımak için köyün çeşme başına vardığında köyün kadınları onun bu kederli haline bakıp bakıp üzürlüler, yazıklarılar... Bir çocuğu da yok ki oyalansın, sevgisini ona verip acısını biraz olsun unutsun, diyerek iç geçirir, kederlenirler.

Ali gurbete gideli yedi yıl olmuştur. Ne bir haber gelir, ne kendisi... Güzeli gelin günden güne solar sessizleşir; aklında hep Ali vardır. Gelir diye beklediği günler de artık geride kalmıştır. İstanbul gurbetinde yedi yıldır eyllenen yiğidi, "bir İstanbul güzeli bulmuş eğlenip kalmıştır" diye aklından düşünceler geçirirken yüreği yanar ama çaresi yoktur. Ne gidip Ali-yi bulabilir, ne de derdinin bir çaresi vardır. Kimi zaman gizli gizli ağlayarak gezer dolaşır. Günler ayları, aylar yılları kovalar... Koskoca yedi yıl geçse de Ali gelmez. Gelin üzüntüsünden yataklara düşer, ince hastalığa yakalanır; yani verem olur, muradına eremeden göçüp gider bu dünyadan. Ardında, yaşadığı bu umutsuz hayatın öyküsü ve türküsü kalır. Bu kırık, kederli öykünün nedeni ise İstanbul gurbetidir.

VIII.

A İstanbul (beyim aman) sen bir han mısın
Varan yiğitleri (de beyler aman) yudan sen misin
Gelinleri yarsız koyan (bidanem) sen misin
Gidip de gelmeyen (de beyler aman) yari ben neyleyim

Vakitsiz açılan da beyler aman gülü ben neyleyim
A İstanbul (beyim aman) ıssız kalası
Taşına toprağına (da beyler aman) güller dolası
O da bencileyin aman yarsız kalası⁴

Türkünün öyküsü kısaca şöyle özetlenmektedir: Ethem Paşa İstanbul'a tevliyet almaya gider. Bu şehirde güzelleri görünce memleketine dönemez ve yedi sene orada kalır. Bu olaylar üzerine, "kültürlü" bir kadın olan eşi Esmâ Hanım bir şiir yazar. Bu şiir ise zamanla türkü haline gelmiştir.⁵

Anadolu’da yakılan gurbet türküleri içinde Eğin türküleri önemli bir yer tutar. Eğin halkının gurbeti olan İstanbul ve gurbete dair duygular yörede yakılan ve icra edilen pek çok türküde korunmakta ve yaşatılmaktadır. Aşağıda yer verilen türkü örnekleri gurbete çıkış sahnesinde yaşananları ve sonrasında çekilen sıkıntıları; hasreti, çaresizliği, kimsesizliği anlatır.

Eğin’den İstanbul’a gitmek için genellikle Fırat üzerindeki köprüden geçmek gerekir. Köprüyü geçince uzayan yokuşun ortasında Sultan Çeşmesi vardır. Gurbetçi yani gurbete giden kişi, bu çeşmeye ulaşınca dönüp Eğin’e bir daha bakarmış. Türkü metninde yer alan aşağıdaki dörtlük bu bakışı anlatır:

Eğin köprüsünü geçtim o yana,
Nazlı yarım damdan bakıyor bana.
Taramış zülfünü dökmüş gerdana,
Can gerek ki bu sevdaya dayana...

Metne göre, gelin de gurbete giden erkeğinin Sultan Çeşmesinden kendisi için dediklerini duyar gibi karşılık verir:

Gediğe varmadan Sultan Çeşmesi,
Nazlı yarmış evimizin neş’esi.
Ela gözlerini sevdiğim ağam,
Çok zor oldu senden ayrı düşmesi...

Türkünün devamında gelinin içine gurbet acısı düşmüştür; bir yandan eşine sitem ederken, diğer yandan eşini götüren katırcıya onu rahat ettirmesi için yalvaracaktır.

Yine mi gurbete canımın içi,
Dar mı geldi sana Eğin’in içi?
Sana yalvarıram ağa katırcı,
Hoş götür ağamı, olursun hacı...

Akşam olur, güneş gider ay gelir,
Ben ağlarım gözlerimden kan gelir.
Herkesin ağası evli evinde
Benim ağam hangi handa yan gelir?

Katırcı katırın kala miriye,
Götürme ağamı döndür geriye.
Kalem kaşlarına ela gözüne,
Vermişim gönlümü almam geriye.

Sevdiğini gurbete gönderen bu kadınlardan birisinin Sultan Aziz’e başvuracak kadar acıyı içinde duyduğu ve türküde dile getirdiği görülür:

Bir mektup gönderdim Sultan Aziz’e,
Okuttursun camilerde vaize,
Ya İstanbul için ferman yollasın,
Yahut da ağamı göndersin bize.

2. Türkülerde gurbet olgusunun temel nedeni: Taşradan İstanbul'a göç olgusu

Türkiye'de 1950'lerden itibaren başta İstanbul üzere büyük kentlere göç etmenin sosyal gerçekliğe damgasına vurduğu bilinmektedir. Ülkenin çeşitli kentlerinden özellikle 1950'lerden itibaren, işsizlik ve geçim sıkıntısı gibi nedenlerle başta İstanbul olmak üzere büyük kentlere göçün varlığı bilinen bir gerçektir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) 1965-2000 yıllarını kapsayan göç haritasına göre bu olguyla ilgili sayısal veriler ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir⁶:

Türkiye'de 1965-2000 döneminde beşer yıllık dönemler itibarıyla 2,7 milyon il ile 4,8 milyon arasında olmak üzere 21 milyon insan doğduğu köyünden veya yaşadığı yerden, doğudan batıya, kuzeyden güneye göç etmiştir. Bu verilere göre, 1965-1970 döneminde 3,2 milyon, 1970-1975 döneminde 3,4 milyon, 1975-1980 döneminde 2,7 milyon, 1980-1985 döneminde 2,9 milyon, 1985-1990 döneminde 4,1 milyon, 1995-2000 döneminde ise 4,8 milyon insan başka illere göç etmiştir.

İstanbul, Ankara ve İzmir'in yer aldığı büyük nüfuslu iller grubuna, 1970-2000 döneminde Konya, Adana, Bursa, Antalya, Mersin, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri de dahil olmuştur. 1995-2000 döneminde Antalya, Şanlıurfa ve İstanbul nüfus artış hızı en yüksek iller olurken, Tunceli ve Ardahan başta olma üzere 15 ilin nüfusu ise azalmıştır. Bu dönemde göç alan iller arasında nüfus artış hızının en düşük olduğu yer Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi iken, artışın en yüksek olduğu yer İstanbul ili olmuştur. Bu veriler ışığında, Türkiye genelinde göç eden nüfusun giderek arttığı; 1995-2000 yılları arasında bu artışın yüzde 11'ini oluşturan 6,7 milyon insanın yurt içinde göç ettiği tespit edilmiştir.

Göç olgusunun demografik, siyasi, sosyal ve kültürel kimlikle ilgili boyutları gibi çeşitli yönlerini inceleyen sosyolojik araştırmalara göre, iç göçün, özellikle Doğu illerinden göçün temel nedenleri arasında topraksızlık, işsizlikten kaynaklanan geçim sıkıntısı ve yoksulluk gelmektedir (Erhan 1996:231-242).

Göç olgusunun kimlikle ilgisi açısından başlıca tespitlerden biri, göç eden insanlardan oluşan etnik topluluk içinde buldukları ortam ile ilişkileri değişmeye başladığında kendini tanımlama biçiminin de değişmesidir (Erhan 1996:231-242). Bir yerden bir yere göç eden grubun yeni ortama uyma süreci sosyal ve kültürel özelliklerin muhafaza edilmesiyle de ilgilidir. Ayrıca, grubun kendi kimliğini koruması, alışkanlıkların sürdürülmesi etnik kimliği şekillendiren unsurlardır. Özellikle evlilik, ayrılık, boşanma, yaşlılık, ölüm, gibi yaşamın önemli geçiş dönemlerinde kimlik arayışı ve vurgusu artmaktadır (Güneş-Ayata 1997:221- 230).

3. Türkünün gerçeği ve sosyal gerçeklik

Kaynağını genellikle yaşanmışlıklardan alan türküler sosyal gerçekliği belirli bir temel ve belirli bir ifade tarzı yoluyla yansıtırlar. Sözlü şiirin kendine özgü semboller dünyasında şekillenen türkü metinleri yapısında pek çok sembolik ifade, kültürel motif ve metafor barındırır. Bu olgu, şiirin ya da türkünün toplumsal gerçekliği ne ölçüde yansıttığı sorusunu da beraberinde getirir. Başka bir deyişle, her bir sözün, söz öbeğinin, yahut dizenin birebir gerçekliği yansıtmadığı ancak, mevcut gerçekliğin, sembolik ifadeler gibi belirli kurgusal araçlar ile yapılandırmak suretiyle türkülerin söyleyiş biçimine ve üslubuna uyumlu hale getirilerek gelecek nesillere taşıdığı söylenmelidir. Bununla birlikte, türkü, söz konusu gurbet

türkülerinin de dahil olduğu lirik türküler, gerçekliği epik şiir yahut epik karakterli türkülere oranla daha açık, daha yalın bir biçimde ve duygu yoğunluğu içinde yansıtırlar. Nitekim V. Propp, Rus halk şarkılarını incelediği araştırmasında, lirik ve epik şiirin tamamen birbirinden farklı ilkelerden ve gerçekliğe karşı farklı bir tutumdan temellendiğini ifade etmiş; her iki tür şiir (ya da halk şarkısının) sanatsal araçlarının da farklı olduğunu belirtmiştir. Ona göre, lirik türün nesnesi, yaşamı ve duygularıyla gerçek insandır ve folklorda gerçekçiliğin kökenleri lirik türde aranmalıdır. Bu lirik türün temelini ise halk şarkıları/ lirik türküler oluşturur (Propp 1998: 56-57). Gurbet konulu lirik türkülerde, İstanbul şehri ile bağlantılı ele alınan gurbet olgusu ise benzer bir şekilde yaşanmış gerçek olaylar üzerine kuruludur.

Sonuç:

Gurbet türkülerinin belirli bir sosyal gerçeklikten kaynağını aldığını, çoğunlukla sılada kalanın (kadının) duygularını yansıttığını, kısmen de gurbete gidenin (erkeğin) duygularına yer verdiğini ifade etmek mümkündür. Gurbet türkülerinin tematik açıdan başlıca özellikleri şunlardır. Birincisi, bu türkülerde İstanbul'un, sevenler arasında sonsuz bir ayrılığa yol açan engel olarak imgelemiş olmasıdır. Söz konusu türkülerde, engeller anlatılırken türkülerin ayrılık sembolü olmuş dağlardan yararlanılmış; bu engel "aşılmaz yüce dağlarla" somutlaştırılmıştır ki, dağ halk türkülerimizde ayrılığı anlatan temel motiflerden biridir. Kavuşmayı önleyen bu engel bazen de demirden direk biçiminde karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'un çevresinin (kavuşmayı imkânsız kılan) dağlarla çevrili olması gibi, sevgiliye turnalarla selam gönderilmesi de lirik türkülerin kurgusal yapısına özgü bir özelliktir. Aşk ve ayrılık konulu türkülerde sembolik anlamlar taşıyan turna motifi, ayrılığın acısını özlemin yoğunluğunu ve sevgiliye kavuşma arzusunu dile getirir. Bu tür motif yahut sembollerin kullanılması ikinci önemli özelliktir. İstanbul, bu türkülerde ulaşılması imkânsız bir yer olarak betimlenirken, "Ağamı zaptetmiş bir urum kızı" dizesinde olduğu gibi, gurbete giden erkeğin, başka bir kadına bel bağlaması yönelmesi de gurbet türkülerinin üçüncü bir özelliğidir. Gurbet türkülerinin dördüncü özelliği ise, özellikle sılada bırakılan kadın sevgilinin yalnızlığını ve çaresizliğini (psikolojik gerçekliğini) vurgulu duygularla anlatmasıdır. Sılada kalan kadının bitmez tükenmez yalnızlık duygusu, kadının, umudunu hiç kaybetmeden erkeğin yolunu beklediğini ifade eden *gel gel aman* örneğinde olduğu gibi, nakarat dizeleriyle vurgulanmaktadır. Tema-yapı ilişkisini göstermesi bakımından bu tür dizeler türkünün ana fikrinin vurgulandığı önemli bölümlerdendir.

Sonuç olarak, gurbet türkülerinin belirli bir sosyal gerçeklikten beslendiğini ve lirik türkülerin kurgusal yapısıyla uyumlu bir üslup/anlatım biçimi içinde, toplumsal ve bireysel yaşantıları, türkülerin dünyasına özgü stilize edilmiş gerçekliğe dönüştürerek yansıttığını, kalıplaşmış söz ve ezgi kalıpları yoluyla sonraki ve yaşayan kuşaklara aktardığını söylemeliyiz.

NOTLAR

- 1 <https://www.beykoz.bel.tr/beykoz/detay/bir-baska-tepeden> (Erişim: 20.09.2019)
- 2 <https://www.turkdebiyati.org/istanbulu-dinliyorum-orhan-veli/> (20.09.2019)
- 3 Ağıt olarak yakılmış bu Kayseri türküsü, 1956 yılında Ahmet Gazi Ayhan tarafından derlenmiştir. TRT Arşivinde sadece ilk bent yer almaktadır. Türkülerin kısaltılmasının bu değişimde rolü vardır. Rept. No: 2353; Folklor ve Etnografya - Aşk Türkülerimiz, Nurer Uğurlu, Örgün Yaynevi, Kültür Dizisi - Folklor ve Etnografya: 2, Birinci

Baskı, Kasım 2009, s.584.

- 4 Türkü Kütahya yöresine ait olup Hisarlı Ahmet'ten alınmıştır. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22> (15.10.2019).
- 5 http://www.turkulerle.net/turku-detay.asp?fPage=th&turku_no=41&dAct=hikaye&Hisarli_Ahmet-Mustafa_Hisarli-A_Istanbul_Sen_Bir_Han_Mısım.html (1.10.2019).
- 6 <Http://www.webhatti.com/ekonomi/203748-dpt-turkiyenin-goc-haritasini-cikardi.html>

Kaynaklar

- Esen, A. Ş. (1986). *Anadolu türküleri*. (Haz. P. N. Boratav, A. F. Özdemir). Ankara: İş Bankası.
- Erhan, S. (1997) Göç ve kimlik. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Toplum ve Göç (20-22 Kasım 1996, Mersin) Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü. Sosyoloji Derneği. No:5.s.231-242.
- Eyüboğlu, İ. Zeki (1995). *Karadeniz türküleri*. İstanbul: Anadolu Sanat.
- Güneş-Ayata, A. (1997), Kültürel kimlik, Türkiye’de etnik kimlik ve gruplar. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç*. (20-22 Kasım 1996, Mersin) Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü. Sosyoloji Derneği: No:5. s. 221-230.
- Halk Türküleri* (1929) *Defter 1-15*. İstanbul: Evkaf, İstanbul Konservatuvarı.
- Mirzaoğlu, F. G. (2019) *Halk türküleri*. (2.basım) Ankara: Akçağ
- Özbek, M. (1981), *Folklor ve türkülerimiz*. 2. Basım. İstanbul: Ötüken.
- Uğurlu, N. (2009), *Folklor ve etnografya aşk türkülerimiz*. Kültür Dizisi: Folklor ve Etnografya: 2, Örgün.
- Propp, V. *Folklor/ Teori ve tarih*. (Hasgül, N. - Tanyel, T., Çev.). İstanbul: Avesta.

Elektronik kaynaklar

- Çal, E. ve H. Gündüzalp (2009), <http://www.webhatti.com/ekonomi/203748-dpt-turkiyenin-goc-haritasini-cikardi.html>, (17.09.2009).